

pěstounem Radlou, neboť ten byl r. 995 knížecím kaplanem v Libici, ani nelze tvrdit, že Anastasius byl Čech.

Zvláštní kapitolu věnoval spisovatel pozdějším osudům slavníkovských hradisek ve všech oblastech někdejšího Slavníkova panství. V poslední kapitole pojednal o dějinném významu Slavníkovců. Hlavním kulturním činitelem v tomto „trojjediném celku“ byl podle autora prvek zlický, kde „navázání na kulturu velkomoravskou i pokračování v jejím duchu je velmi výrazné“ (s. 147). Názor V. D. Koroljuka, že Vojtěch aspiroval na arcibiskupství, podepírá autor faktem ražby biskupské mince po vzoru biskupů — říšských knížat (s. 150). Správně postihuje, že následky rozchodu Čech s nositeli myšlenek Vojtěchových se táhly až do doby Břetislavovy. Autorův závěr je, že dějiny Slavníkovců nejsou pouhým „interludiem“ (O. Králík), ale „trvalou a význačnou součástí nejen našich národních a státních dějin, ale i dějin světových“ (s. 154).

Na konci spisu (psaného bez poznámek pod čarou) je seznam základních vydání pramenů, nejdůležitějších překladů pramenů a rozsáhlý seznam literatury, do něhož autor pojal i spisy, s nimiž podle jeho názoru nelze souhlasit (Zd. Fiala, V. Kotrba, O. Králík, A. Naegle, K. Turnwald, M. Uhlig a někteří starší autoři). Autor s nimi v textu polemizuje, zpravidla bez udání jména.

Knihy je prací archeologa, numismatika a historika v jedné osobě. Nevyhýbá se ani řešení četných otázek právněhistorických. Podává živý obraz severovýchodních a jižních Čech 2. poloviny 10. věku a osudů spojených se jmény členů Slavníkova rodu. Snese přísné vědecké měřítko. Je určena nejen pro vědecké pracovníky, ale i pro širší okruh zájemců o naši nejstarší národní minulost.

Hynek Bulín

Dušan Třeštík, Počátky Přemyslovců, Academia, Praha 1981, 111 stran

Autor monografie o Kosmově kronice vytkl si v citovaném spise za úkol rekonstruovat životní data prvních historických Přemyslovců (od Bořivoje po Václava) a tím i chronologii procesu vzniku raného českého státu.

Poměrně spolehlivá chronologie českých dějin začíná až druhou polovinou 10. století, což je podle autora způsobeno tím, že „teprve tehdy se objevil samotný subjekt těchto dějin, český stát, jako mocenský útvar nového výrazně třídního typu“, který se zformoval „právě někdy v 50.—60. letech 10. století a ihned vystoupil na jeviště mezinárodní politiky“ (s. 6). Za tvůrce českého státu jako nástroje třídního panování považuje spisovatel Boleslava I. (a ne Václava, jak se často traduje). V otázce doby vzniku českého státu Přemyslovců zaujal tedy autor střední stanovisko mezi oběma krajními tezemi, které se objevily v marxistické historiografii: mezi názorem, že christianizace Čech za Bořivoje a jeho synů je kritériem zakončení, zhruba, organizačně stá-

totvorného procesu (H. Łowmiański, *Początki Polski* IV, 1970, 409, podle něhož je existence státní organizace *conditio sine qua non* přijetí křtu), a mezi míněním, že přemyslovský stát vznikl až vyvražděním Slavníkovců r. 995 (Z. Fiala, *Přemyslovské Čechy*, 1974, 7). Tento druhý názor spisovatel právem odmítl, k první tezi se nevyjádřil; uznává však, že proces formování státu probíhal v české kotlině „již delší dobu, nepochybně od poloviny 9. století“ (s. 6).

V úvodní stati podává D. Třeštík přehled pramenů, z nichž rekonstruoval data prvních Přemyslovců. Prameny cizího původu je proces centralizace Čech v 9. století osvětlen nedosatečně (Fuldské anály k r. 872 a 895 a Regino k r. 890). Oporou pro chronologickou rekonstrukci událostí jsou hlavně prameny domácího původu. Jsou to — kromě českých letopisů — především legendy o Václavovi a Ludmile. Doba vzniku a vzájemné vztahy těchto legend jsou předmětem neustávajících diskusí. To platí zejména o legendě Kristiánově, která se svými časovými údaji hlásí do doby biskupa Vojtěcha a líčí počátky českého křesťanství jako odvozené z Moravy. Autor právem konstatuje, že problém pravosti této legendy nelze obejít, především ve věci Bořivojova křtu, neboť zde je Kristián jediným pramenem. Bohužel však sám zaujímá stanovisko do značné míry kolísavé mezi obhájci a odpůrci pravosti Kristiána. Na str. 24 píše, že „Kristián musí pocházet nejpozději z doby okolo poloviny 11. století“. Za „zcela nesporné“ pokládá, že tato legenda „nemohla vzniknout po polovině 12. století, z níž pochází její nejstarší rukopis.“ Proto — právem — odmítá pokusy klást Kristiána do doby pozdější — až na počátek 14. století. Existence výtahů z Kristiána již v polovině 12. století je pro něho „nezvratným faktem, který by napříště neměl být za každou cenu zpochybňován“ (s. 25). „Z tohoto faktu ovšem ještě neplyne, že legenda vznikla opravdu v letech 992—994, do nichž se svými časovými narážkami hlásí, v úvahu však přichází buď toto období nebo období od roku 1039 do výskytu prvních rukopisů... Mezi těmito dvěma alternativami bude muset další diskuse o Kristiánovi volit, sám bych se přikláněl k první,“ píše autor na str. 25—26. Nakládá tedy s touto legendou jako s pravou (tj. z konce 10. stol.), ale připouští, že může být falzifikátem z 11.—12. století! Toto podvojně stanovisko v otázce pravosti Kristiána po mém soudu zbytečně zkomplikovalo beztak již složité otázky filiace legend.

Kristián přináší ovšem jen málo chronologických údajů. Většina jich je v partiích o Ludmile, převzatých podle autora z „velké ludmilské legendy“, jejímž pozůstatkem je legenda „Fuit in provincia Bohemorum“, obsahující údaje o věku, jehož se dožili Bořivoj, Ludmila, Spytihněv a Vratislav. Data jejich úmrtí jsou uvedena v českých análech, s výjimkou data umučení Ludmily, které uvádí Kristián. Kombinací těchto údajů lze získat poměrně hustou síť dat. O to se již pokoušeli četní historikové od dob Dobnerových přes Palackého, J. Pekaře, V. Novotného a další; naposledy tak učinil polský historik H. Łowmiański (op. cit., 415—416). Jejich výsledky se však značně rozcházejí, na čemž hlavní vinu má neutěšený stav dochovaných pramenů. Třeštíkova studie

je dalším pokusem o rekonstrukci těchto dat. Jeho hlavním pramenem jsou jednak zmíněné české anály, jednak legendy. Aby mohl posoudit jejich hodnověrnost, autor analyzuje každý z těchto pramenů a pokouší se přesněji určit dobu, způsob a motiv jejich vzniku.

V první kapitole („První český historik“) navazuje na svou studii o nejstarších českých análech (*Studia Źródloznawcze* 23, 1978). „Prvním českým historikem“ nazývá spisovatel neznámého kompilátora českých análů z poloviny 11. století (viz schéma jejich filiace na str. 12). Tento kompilátor použil kroniku Reginovu, kde našel zprávu, že r. 890 král Arnulf postoupil Svatoplukovi „vévodství Čechů“. Tuto zprávu postavil do čela svých análů, aby získal oporu pro datování Bořivojova křtu, o němž věděl, že spadá do doby Svatoplukovy a že křtitelem byl arcibiskup Metoděj, jehož datum smrti (885) však neznal. Proto zvolil rok smrti Svatoplukovy (894) jako terminus ad quem Bořivojova křtu. Datum jeho smrti položil obdobně před smrt Arnulfovu, jejíž nesprávné datum našel v německých análech (901). Obě tato data (křest Bořivojův 894 a jeho smrt 901) jsou nesprávná. Z neznámého pramene převzal letopisec data smrti Spytihněvovy (915) a Vratislavovy (921). Až potud lze s autorem souhlasit.

Složitější je otázka správnosti ročního data zavraždění knížete Václava. Rok 929 uvádějí Kristián, české anály, Kosmas a první staroslověnská legenda o sv. Václavovi v obou ruských redakcích. D. Třeštík tvrdí, že toto datum je chybné, jak „dokázal bezpečně Z. Fiala“ (s. 19). Václav nebyl podle něho zabit r. 929, ale r. 935. Toto datum však nemá žádný pramen blízký událostem, je pouhou historiografickou konstrukcí, opírající se o lakonickou zprávu saského kronikáře Widukinda, který se stručně zmiňuje o tom, že Boleslav zavraždil svého bratra (jehož jméno neuvádí). Tuto zprávu zařadil tento kronikář do časově neurčité souvislosti s počátky vlády Oty I. (936—973). Z textu kroniky (II, 3: *Interea barbari ad novas res moliendas desaeviunt, percussitque Bolizlaf fratrem suum*) je zřejmé, že Widukind neznal datum smrti Václavovy (stejně jako neznal jeho jméno); věděl jen, že vládl v Praze za Jindřichova útoku na Prahu (929) a že na počátku vlády Oty I. (936) již nežil. Pod vlivem citované zprávy přijali rok 935 jako rok boleslavské vraždy četní starší historikové. Od Fr. Pubičky je převzali R. A. Köpke, Fr. Palacký a po něm další. Pekařovou rehabilitací Kristiána se uplatnil rok 929, a byl obecně přijímán až do vystoupení Z. Fialy (*Sborník historický* 9, 1962), který se vrátil k datování Palackého. S Fialou vyslovil souhlas O. Králík (*Labyrint dávných dějin českých* 1970, 81) a nejnověji i D. Třeštík, zatímco Pekařovo stanovisko potvrdil nedávno F. V. Mareš (*Wiener slavistisches Jahrbuch* 1972, 192), který — jak uznává i D. Třeštík — musel sice počítat s řadou písařských chyb (v letopočtu první stsl. legendy o sv. Václavovi), vcelku však prokázal, že za pokaženým letopočtem se opravdu skrývá rok 929“ (s. 20). Zatímco Mareš předpokládá, že toto datum bylo již v archetypu legendy, Fiala i Třeštík soudí, že se mohlo vyskytovat jen v ruských redakcích. V otázce, jak se tam dostalo, se však oba

rozcházejí. Z. Fiala se domníval, že vzniklo až „v období vrcholného středověku“, což D. Třeštík právem pokládá za „sotva možné“. Soudí, že „datum se muselo dostat na Rus s rukopisem I. staroslověnské legendy nejpozději koncem 11. století“, protože „jediným prostředníkem mezi Rusí a Čechami byl slovanský klášter sázavský“ (s. 20). V něm prý bylo datum 929 interpolováno do subarchetypu ruských redakcí, a to na základě omylu Kristiána. Třeštíkova argumentace je složitá. Autor dovozuje: a) že rok smrti Václavovy (929) je chybný; b) že chyba vznikla u Kristiána; c) že ji převzali postupně kompilátor českých analů, sázavský mnich upravující první stsl. legendu a Kosmas. Tento řetěz domněnek nevzbuzuje důvěru: především není jasné, proč máme předpokládat Kristiánův omyl. Podle Kosmy (I, 19) bylo Václavovo tělo přeneseno do Prahy 4. března 932, což se shoduje s údaji Kristiána, že Václav byl zavražděn 28. září 929 a že jeho tělo odpočívalo v Boleslavi tři roky. Slovem: Nevidím důvod, proč této domácí tradici nedůvěřovat; „důkaz“ Z. Fialy nepovažuji za přesvědčující.

Druhá kapitola je věnována rozboru ludmílské legendy Fuit, jejíž datování v odborné literatuře kolísá od nejranějšího (okolo r. 925: V. Chaloupecký a H. Łowmianski) po velmi pozdní, dané rukopisem z 12. století (Z. Fiala). Poslední důkladný rozbor této legendy provedl J. Pekař. Srovnával ji s Kristiánem a se stsl. Prologem o sv. Ludmile a dospěl k závěru, že všechny tři texty pocházejí ze společné předlohy, kterou byla legenda o sv. Ludmile, sepsaná nejspíše v 70. letech 10. století (po založení kláštera sv. Jiří v Praze). Existenci obšírnější verze legendy Fuit, která byla předlohou Kristiánovi, připouští také J. Ludvíkovský. Třeštíkovy závěry jsou blízké výsledkům obou těchto badatelů. Při novém důkladném rozboru legendy Fuit upozornil spisovatel na dosud nepovšimnutou skutečnost, že její autor užíval Arbeova spisu Život Jimramův — stejně jako ho užíval autor václavské legendy Crescente. Naproti tomu Kristián Arbeův spis nepoužil; pokud se u Kristiána objevují ohlasy tohoto spisu, je to vždy v partiích převzatých z Fuit nebo z Crescente. Tím D. Třeštík prokázal, že Fuit nemůže být výtahem z Kristiána, jak se domníval např. O. Králík. Z toho ovšem neplyne, že Kristián, který líčí i události po smrti Ludmily včetně translace, měl před sebou zachovaný text Fuit, končící Ludmilinou smrtí. Proto autor ověřoval předpoklad J. Ludvíkovského, že existovalo širší znění Fuit, které sloužilo za vzor Kristiánovi. Srovnání tří textů: Fuit, Kristiána a stsl. Prologu potvrdilo předpoklad jejich společné předlohy. Spisovatel se pokusil o její částečnou rekonstrukci (s. 41). Přitom se ukázalo, že rekonstruovaná přeloha je téměř totožná se zachovalým textem Fuit, který ji zkrátil a vynechal některé věcné údaje, např. jména Ludmiliných vrahů, na něž zbyl v zachovaném textu jen odkaz „supra dicti tyranni“. Tyto věcné údaje zachoval lépe Kristián. Třeštíkův rozbor tak plně potvrdil domněnku J. Ludvíkovského, že existovala širší verze Fuit, která byla předlohou jak pro zachovanou Fuit, tak pro Kristiána. K tomu dodal, že ztracený text byl v Čechách (nepochybně

na Sázavě) přeložen do staroslověnštiny a dostal se na Rus, kde byl z něho pořízen prolovní výtah (viz filiační schéma na s. 43). Ztracená ludmilská legenda byla podle D. Třeštika „v podstatě jen poněkud rozšířená legenda Fuit, obsahující navíc i translační partii“ (s. 43). Zachovaný text Fuit nelze podle autora bezpečně datovat. Datování původní (širší) ludmilné legendy umožnila D. Třeštkovi její textová závislost na Životě Jimramově, stejná jako u legendy Crescente. „Obě legendy tak mají zcela výjimečné postavení mezi ostatními václavskými a ludmilskými legendami, které Arbeovo dílo neznaly . . . Ludmilská legenda a Crescente tedy nejspíše vznikly ve stejném prostředí a ve stejné době“ (s. 44). Podobnost struktury obou legend i slovní shody mezi nimi vedly V. Chaloupeckého k domněnce, že Fuit byla předlohou pro Crescente, kdežto O. Králík srovnáním Fuit s českou recenzí Crescente dokazoval opak. Proto autor provedl toto srovnání znovu.

Učinil tak ve třetí kapitole nadepsané „Nejstarší václavská a nejstarší ludmilská legenda“. I zde šel ve stopách výzkumů J. Ludvíkovského, který upozornil na řadu míst v Crescente, kde je text nelogický nebo neúplný, a přesvědčivě ukázal, že tato místa lze vysvětlit z Kristiána, který má na paralelních místech text bezvadný. Z toho usoudil, že zachovaná Crescente je poněkud zkrácenou úpravou původní Crescente, kterou měli před sebou Gumpold i Kristián. K ověření této domněnky použil D. Třeštík jiného metodického postupu: Sledoval, jak se Arbeův spis projevuje v textech odvozených z Crescente, tj. u Gumpolda a Kristiána, a zjistil, že oba zachovávají citáty z tohoto spisu úplnější než zachovaný text Crescente. Na rozdíl od J. Ludvíkovského dospěl však k závěru, že Kristián měl před sebou jiný text Crescente než Gumpold, ale ani Kristiánova předloha nebyla totožná se zachovaným textem. „Původní text, vzniklý brzy po 974, měl před sebou Gumpold, kdežto Kristián užil textu již zkráceného a upraveného“ (s. 55). Otázku, z jaké podoby Crescente vyšly obě zachované recenze (bavorská a česká), nechal autor otevřenou. Vcelku však potvrdil závěr J. Ludvíkovského, že zachovaný text Crescente (v obou recenzích) je výtahem z obšírnější Crescente, která se od zachovaného textu lišila jen málo (s. 56).

Srovnáváje původní Crescente s původní Fuit, srovnával tedy spisovatel dva nezachované texty předpokládaje, že jejich rozdíly proti textům zachovaným jsou nepodstatné. Zkoumání vztahu obou legend uzavřel zjištěním, že obě jsou si velmi blízké jednak závislostí na Životě Jimramově, jednak celkovou literární strukturou a konečně přímou závislostí na sobě. „Přitom byla původní Crescente zřejmě vzorem pro původní Fuit“ (s. 64), zejména ve stích o zavraždění Ludmily. Obě legendy vznikly podle autora ve stejném prostředí. Proti tomu se zdá svědčit fakt, že Crescente začíná řadu křesťanských knížat Spythněvem, kdežto Fuit Bořivojem. Tento rozpor vysvětluje autor tak, že Crescente ještě stála na starém bavorském stanovisku, kdežto autor Fuit, píšící o něco později (po r. 975), kdy již existovalo pražské biskupství, neměl

důvodu setrvat na starém stanovisku, které ztratilo praktický význam, a proto napsal o Bořivojově křtu pravdu; ani on se však nezminil o Metodějovi.

Původní *Crescente* vznikla podle názoru spisovatele (který tu převzal zjištění J. Stabera) brzo po r. 974, původní *Fuit* brzo po r. 975, tj. před Kristiánem. Původní *Crescente* byla předlohou Gumpoldovi (před r. 893). Kristián použil *Crescente* i původní *Fuit*. Původní *Crescente* byla dále předlohou obou zachovaných redakcí této legendy (bavorské i české), původní *Fuit* byla předlohou zachovaného textu *Fuit*, stsl. překladu (před r. 1096) a stsl. Prologu o Ludmile (konec 12. stol.). Tyto složité filiační vztahy, k nimž dospěl, vyjádřil autor schématicky na str. 65.

Vznik *Fuit* spojuje D. Třeštík (ve shodě s J. Pekařem i R. Urbánkem) se založením kláštera sv. Jiří v Praze okolo r. 975. Zde bylo uloženo tělo Ludmily a klášter měl tedy zájem na propagaci její svatosti. Autor soudí, že původní ludmilskou legendu napsal „některý z řezenských kněží, působících v Praze“ (s. 67), stejně jako václavskou legendu *Crescente*. „*Fuit* se tak stává pramenem přinejmenším rovnocenným *Crescente* a pravděpodobně po *Crescente* druhou vůbec nejstarší legendou z václavského a ludmilského cyklu“ (s. 66). Za ještě starší považuje část badatelů první stsl. legendu o sv. Václavu, D. Třeštík se však domnívá s O. Králíkem, že vznikla „až někdy koncem 10. stol.“ (s. 66). Domněnka autorova, že Ludmilin „osobní“ kněz Pavel byl pražským archipresbyterem, je sotva prokazatelná. Je však pravděpodobné, že informace zprostředkované tímto knězem a jeho okolím byla základem věcných zpráv v obou nejstarších legendách.

Rozbor análů a legend zabral dvě třetiny spisu. Teprve v poslední kapitole se autor vrátil k hlavnímu tématu — chronologii Přemyslovců. Data jejich úmrtí převzal většinou z pramenů (Spytihněv 915, Vratislav 13. února 921, Ludmila 15. září 921), data jejich narození vypočetl na základě údajů o jejich věku, zachovaných v legendě *Fuit*. Nejméně jisté jsou chronologické údaje o Bořivojovi, protože neznáme přesné datum jeho smrti. Podle D. Třeštíka zemřel Bořivoj bez dospělých potomků v l. 888—889, což umožnilo Svatoplukovi, aby se ujal přímé vlády v Čechách. Spisovatel to vyvozuje ze zprávy Reginovy k r. 890, podle níž král Arnulf tehdy „postoupil“ Svatoplukovi vévodství Čechů, kteří měli dosud knížata vlastního rodu. Ale zprávu lze vykládat i tak, že Bořivoj r. 890 ještě žil. Proto by se doporučovalo stanovit poněkud širší rámec data jeho smrti i narození. Jen odhadem mohl autor určit dobu, kdy Bořivoj se stal knížetem („po 867—868“). Ze zprávy Fuldských análů k r. 872 spisovatel vyvozuje, že Bořivoj tehdy vládl v Čechách, neboť v této zprávě je „Goriwei“ uveden mezi jmény českých knížat bojujících s Franky. Autor dovozuje, že jeho jméno bylo uvedeno již v první recenzi Fuldských análů, kdežto ve druhé byl mechanicky škrtnuto, aby byl odstraněn rozpor mezi číslicí 5 a výpočtem 6 knížat. Do let 874—875 položil D. Třeštík sňatek Bořivoje s Ludmilou (podle data narození jejich nejstaršího syna Spytihněva 875), do let 882—884

zahrnul tyto události z českých a moravských dějin: podmanění Čech Svatoplukem, Bořivojův křest na Moravě, pohanskou reakci proti Bořivojovi v Čechách, jeho útěk na Moravu, návrat do Čech a založení kostela P. Marie a Pražského hradu. Po smrti Bořivojově (888/9) vládl podle autora v Čechách přímo Svatopluk; Spytihněv byl tehdy teprve třináctiletý a ujal se vlády až po smrti Svatoplukově (894). Rok nato se podrobil Arnulfovi (Fuldské anály 895). Jen přibližně mohl autor určit rok sňatku Vratislava s Drahomírou („asi 906“) a rok narození Václava („asi 907“). Narození Boleslava I. položil po mém soudu mylně do r. 915 (aniž to blíže odůvodnil) a zavraždění Václava rovněž mylně do r. 935, odvolává se na důkaz Z. Fialy.

Konečný výsledek svých úvah shrnul spisovatel do chronologické tabulky (s. 94), jejíž data kontroloval v další tabulce (s. 95) podle věku jednotlivých Přemyslovců. Třeštíkovo chronologické schéma se nejvíce blíží schématu V. Novotného, jak autor sám zdůrazňuje. Po mém soudu je velmi blízké také chronologii H. Łowmiańskiego (op. cit., 416), o čemž autor pomlčel. Liší se od ní jen širším rámcem data Bořivojova narození (852—857) a jeho smrti (888—893) a rokem zavraždění Václava (929). Se shora uvedenými výhradami lze souhlasit s autorem, že schéma, k němuž dospěl, odpovídá údajům relativně spolehlivých písemných pramenů a je vnitřně soudržné. K výsledkům antropologického výzkumu Přemyslovců autor vědomě nezaujal stanovisko.

Knihu uzavírá seznam použitých pramenů, literatury, seznam zkratek a německé resumé, jemuž by prospěla pečlivější korektura textu. Jako datum Bořivojova úmrtí se v něm uvádí jednou „888—890“ (s. 109), po druhé „888—889“ (s. 110).

Třeštíkova monografie vyniká vysokou mírou kritičnosti. Její první tři kapitoly jsou závažným příspěvkem k rozboru pramenů k nejstarším českým dějinám. Při rozboru nejstarších legend václavských a ludmílských šel autor převážně ve stopách výzkumů J. Pekaře a J. Ludvíkovského, jejichž závěry obohatil o nové poznatky. Poslední kapitola je významným a do značné míry originálním přínosem k dějinám formování nejstaršího českého státu. Autor v ní přesvědčivě ukazuje, že rychlý politický vzestup Bořivoje a jeho synů byl spojen s mocenskou podporou Svatoplukovou a že počátky přemyslovské hegemonie v české kotlině a tím i počátky českého státu Přemyslovců těsně souvisejí s vlivem velkomoravského státu Mojmirovců.

Hynek Bulín

Miloslav Polívka, Mikuláš z Husi a nižší šlechta v počátcích husitské revoluce. Rozpravy CSAV, 92 stran, řada společenských věd, sešit I, Praha 1982, 69 stran

Autor si stanovil za úkol na pozadí společensko-ekonomického vývoje českých zemí sledovat ekonomickou, sociální a politickou situaci nižší šlechty